

padlim in Umrite, mrtvi izbojevali posebno mesto. Medtem ko je bila Krakarjeva nekdanja družbenim vprašanjem posvečena lirika polna zgovornega zanosa in optimizma, je zdaj kritična, tudi resignirana in utrujena. Tak intimni pesnikov razvoj je popolnoma v soglasju z razpoloženskimi premiki v času in logičen odmev nanje.

Krakarjeva doživetja in spoznanja, izpovedana ali oblikovana v treh ciklih zbirke Med iskalci biserov, so gotovo odmev časa, se pravi naše sedanjosti, pesniška registracija določene intelektualne atmosfere, izpoved naravnega doživljanja, toda teh okvirov ne presega; v tej razmejitvi so razsežnosti njenih vrednot.

Francè Vurnik

MIMI MALENSEK, INKVIZITOR. Kot uvod v kritično razmišljanje o nekaterih snovnih in stilnih problemih zadnjega romana Mimi Malenškove,* je treba zapisati, da je »inkvizitor«, kot določen odnos med materialno in duhovno sfero individualnega in družbenega življenja, kljub svoji tristošestdesetletni življenjskosti v bistvu še vedno toliko tvoren in boleč pojav, da bi ga smeli imenovati sodobnega. (Seveda je treba ob tem odmisлити vse formalne pojave karakteristike ter se osredotočiti na principe in bistva, obenem pa dati sodobnosti čim širšo časovnost in čim kvalitetnejšo vsebinskost.) Umetniku lahko prav zgodovinska oddaljenost snovi omogoča, da prodre do strženjskih plasti določenih sodobnih družbenih in individualnih struktur, s čimer edinole bi se mogla potrditi primarna nujnost eksistence tako imenovanega zgodovinskega romana v kulturnem prostoru dvajsetega stoletja.

Snov Inkvizitorja — višek in zaton reformacijskega gibanja ter ponovna rekatolizacija dežele, osebe, kot so Hren, Kralj, Dalmatin, velika in globoka duhovna, zlasti religiozna razgibanost ter socialna kontrastika — je ostala v tem smislu neizkoriščena. Pisateljica je izbrala za izhodišče drugačen koncept, ki bi ga na kratko označili kot obnavljanje zgodovine ter oživljanje oziroma ustvarjanje nekaterih pomembnih in drugih zanimivih osebnosti. Dejanje in osebe se gibljejo in umirajo v okvirih dosedanjih zgodovinskih opredelitev, deloma pa v novih, a večidel privrhnjih in stranskih subjektivnih predorih.

Iz tega izhodišča nastalo knjigo je treba jemati kot sekundarni literarni pojav, saj stoji na enem koncu njegove namenskosti seznanjanje, na drugem pa razvedrilo, vendar ostaja avtorici obilo možnosti in priložnosti za prenicanje v duševne notrine, za raziskovanje ljudi v njihovih privatnih, enkratnih in obenem splošno človeških sferah. Malenškova očitno kaže težnjo za tak, v psihološko smer razvit roman. Zato je v precejšnji meri opustila prikazovanje zgodovinskega predmetnega sveta, različnih pozitivističnih detajlov itd., kar je po svoje pozitivno, saj si je tako ustvarila večji maneverski prostor za presojo ljudi samih; zato je tudi križala svoj zgodovinski roman z elementi biografskega romana. Vendar se zaradi izrazite avtoričine epske nadarjenosti in smislom za epizode, ki preraščajo že v samostojne novele oziroma romane, zamegljuje in drobi centralna biografska analiza, kar je toliko močnejše opazno zaradi zamejene intelektualne zmogljivosti in kreativne moči, ki le s težavo in

* Mimi Malenšek, Inkvizitor. Lipa 1964.

redko ustvari ljudi resnične, duhovne, miselne ali čustvene globine. Tako so mnogo prepričljivejši nekateri stranski liki, katerih biografije so pretežno last Malenškove, kot pa Hren — politik, inkvizitor.

V romanu stojijo v ospredju ljudje iz meščanskih vrst, zlasti duhovniki. Plemiči so orisani le od daleč in dokaj enosmerno negativno, kmetje pa tonejo v docela temno ozadje, tako da ne dobimo osnovnega socialnega prereza, čeprav se zdi, da slonijo karakterji na teoriji o družbenih razredih. Taka miselnost je posebno očitno razvita pri Hrenu. Ta zavest, ki jo spremlja izrazito razvita nacionalna ali točneje — jezikovno — kulturna prebujanja, segajoča celo tja do starocerkvenoslovanskih tekstov, je ena izmed opaznih vbrizgov miselnosti devetnajstega oziroma dvajsetega stoletja, ki včasih neskladno izstopi iz celote.

Osnovni problemski vozli so nakazani okoli dveh polov: objektivnega, državniškega, političnega (odnosi Gradec—Ljubljana—Rim, ki potekajo deloma po cerkvenem, deloma po razrednem teritoriju) ter subjektivnega, privatnega, tudi erotičnega (mladostno obdobje, rivalstvo). Niti obeh vozlov se srečujejo, toda v osprednjih akcijskih in intelektualnih vrhovih je njihova vezava šibka ali celo nasilna. Tako na primer v nekaterih Hrenovih notranjih samogovorih resda izvemo marsikaj iz družbene in privatne zgodovine, toda povsem očitno je, da nam tega ne govori on sam, temveč literarno navdahnjen zgodovinar. Tiste strani romana, ki se sučejo v okvirih dane in spoznane objektivnosti, ostanejo navadno v zgodovinski togosti in zadržanosti deskripcije, ki se rada pojavlja v obliki avtoričinih povzetkov. Druga, individualnejša, plat je omogočila Malenškovi večjo sproščenost. Osebam je tu dorasla po intelektualnih in čustvenih dimenzijah, okolje, v katerem se gibljejo, trdneje obvladuje (prizori iz Hrenove rodne hiše), ustvariti zna močnejše in izrazitejše situacije, ki se resda nagnejo včasih v smer sentimentalnosti (Anastazija) ali romantike (Brām — spomin na Jurčičeve Rokovnjače). V tej plasti uspe tudi solidnejše fundamentirati tudi socialno okolje (Hrenova mati) ter doseči poglobitev posameznih likov (Janž, Friderik, zlasti do izobčenja). Tu so ljudje in dejanja polnejša, četudi so njihovi mejni obodi ožji in enostavnejši. Zaradi tega ni čudno, če izgublja Hrenova postava svojo centralno lego, zlasti v prizorih s preprostimi ljudmi, kajti nanje je pisateljica bolj (četudi nezavedno) navezana. Vendar nam vsa ta množica posameznikov, ki razširjajo zgodovinsko panoramo, s svojo majhno individualizacijo otežuje preglednost in zaustavlja dinamiko celotne kompozicije.

Medsebojna razmerja med temi ljudmi se najneposredneje izražajo z dialogi ali notranjimi monologi. Osebe v Inkvizitorju so postavljene z notranjimi samogovori in premišljevanji večkrat v popolnoma objektivne in izven samostojnih individualnosti stoječe položaje ter postanejo zgolj formalni in odvečni okviri za zgodovinske komentarje avtorice same. Isto, le še jasneje, se pokaže pri dialogih, še zlasti tistih, ki hočejo biti globlji, bolj načelni, idejni. Dialog zahteva sposobnost dvodimenzionalnega razvijanja misli, stopnjevanja ali logičnega prenašanja spopadnega polja. V Inkvizitorju pa se dogaja, da kaka oseba že v uvodnih besedah razvije tako misel, da nasprotna oseba (beri seveda avtorica) nanjo ne more ali noče odgovoriti. Očiten primer takega enosmernega stopnjevalnega dialoga je srečanje škofa Hrena s kovačem-ateistom. Zato ni mogoče ustvariti niti dramatične razgibanosti niti miselne poglobljenosti kljub »zunanjim« pogojem, in najuspešnejši dialogi se sučejo okoli konkretnih in vsakdanjih, splošnih reči.

Na koncu še opomba: v knjigi je sorazmerno precej latinskih, nemških in italijanskih citatov. Navadno, zlasti v prevodih, so take stvari pod črto prevedene, glede na odsotnost te lepe navade pa bi sklepal, da smo Slovenci že toliko svetovljanski, da nam to ni več potrebno. Sicer pa nerazumevanje teh citatov ne bo dosti motilo ali trgalo kontinuiteto dožemanja, kar po svoje zelo očitno kaže na glavno šibkost: prešibkost. Redki stavki v Trubarjevi dolenskiščini so odveč in bolj razbijajo kot ustvarjajo vonj po preteklosti. Nekatere redko slišane besede (obnožnja, tamna, bodilj itd.) pa se lepo zlivajo z moderno slovenščino ter zažive v njej v polni enakopravnosti in celo lepoti.

J a k a M ü l l e r

ANTON INGOLIČ, ENAJSTORICA ŽIVIH. O izvoru in načinu Ingoličevega pripovedništva je bilo, tudi na straneh te revije, napisanega že mnogo, in to dosti točnega in sprejemljivega, česar zato ob tej povesti* ne mislim ponavljati. Pisatelj pa tudi njegov svet se v teh zadnjih letih nista bistveno menjala, pa čeprav bi lahko zgolj tematika Ingoličevih povojnih del, dovolj raznovrstna in dovolj spreminjajoča se, površnega opazovalca zapeljala k napačnemu, se pravi k drugačnemu sklepanju. Tako lahko tudi v tej povesti na prvi pogled zasledimo že znano pisateljevo ustvarjalno metodo: slediti v fabulativnem jedru dela resničnemu življenjskemu dogodku, neki resnični življenjski situaciji ljudi pa tudi resničnemu krajevnemu in časovnemu okviru in potem okrog tega osnovnega jedra svobodno, bolj ali manj, dodati iz svojega barvo, zven, značaje ljudem in celoti zaključeno podobo. Določno:

Enajsterica živih pripoveduje v osnovi resnično zgodbo enajstih nogometišev, ki so igrali nogometno tekmo z enajsterico nemških okupatorjev in zavestno zmagali, čeprav so vedeli, da bodo zmago plačali z življenjem. Povest se dogaja v Srbiji leta 1941, po nemški zasedbi. Snov sama posega torej v vojni čas in nam v dokaj nenavadnem okviru pri nas hudo neizrabljene športne tematike predstavi enajst različnih ljudi v skupni igri z usodo in smrtjo. Ingoliču je ob tem nenavadnem, a prav tako fabulativno dovolj hvaležnem motivu uspelo dvoje: vojna tematika je s tem dobila novo, zanimivo komponento, sama povest pa potrebno časovno zbitost (vse se domala odigra v času trajanja nogometne tekme), napetost in učinkovito gradacijo. Snov je pisatelj razporedil smiselno in preudarno, tako da po vrsti pripovedujejo o sebi igralci te nenavadne nogometne tekme zapovrstjo, vsaka posamezna pripoved pa je logično nadaljevanje prejšnje zgodbe, zliva se s prejšnjo in prehaja v naslednjo v povsem naravnem toku fabulativne pripovedi povesti. Svojevrstno oblikovani prijem je tako popolnoma upravičen, ni samemu sebi namen, marveč svež in funkcionalen. Utemeljen je in izpeljan do kraja, kajpak v mejah, kakršne je posameznim junakom in njihovi notranji podobi avtor začrtal. O tem drugem, ne zgolj formalnem delu povesti nekaj več.

Enajst ljudi, protagonistov nenavadne nogometne igre z okupatorjem, igre, ki naj bi bila prijateljska, a postane izrazito politično borbena, gnana od sle premagati nepremagljivo samozavestno nemško oholost v času, ko je nemški škorenj suvereno gazil po vsej Evropi tja prek Pariza in do Moskve, teh

* Anton Ingolič, Enajsterica živih. Prešernova družba 1965.